

VICKY ANGELAKI

VÄRDET AV PEER REVIEW

<https://doi.org/10.54797/tfl.v55i3.62673>

Denna korta text är vare sig en historisk eller teoretisk contextualisering av peer-review-processer. Det är snarare en omarbetad version, några månader efter framförandet, av en text som jag presenterade på Nordansymposiet (Mittuniversitetet, Sundsvall Campus, maj 2025), i en panel som möjliggjorde en fruktbar kollegial diskussion om ämnet. Frågan om peer review, dess potentiella fördelar och nackdelar, diskuterades där i detalj från olika perspektiv och jag fick chansen att lyssna på kollegor vars åsikter jag uppskattar mycket. Jag höll med om vissa argument, kanske var jag lite mer skeptisk gällande andra, men alltid värdesatte den kollegiala atmosfären i diskussionen och även hur presentationerna kompletterade varandra.

Men ja, värde: det är den frågan jag vill ta upp här. Värde, som vi vet, kan ha en mycket konkret, materiell betydelse, såväl som en metaforisk, till och med symbolisk. Det är ett ord vi ofta stöter på i akademiska sammanhang. Några andra ord vi ofta hör på universitetet är: medborgarskap; kollegialitet; omsorg ("care"); empati. Dessa kommer att utredas i denna text.

Peer-review kontexter

Efter att ha tillbringat den största – hittills – delen av mitt akademiska liv i Storbritannien, där jag studerade och arbetade i femton år innan jag flyttade till Sverige strax före covidpandemin, och i takt med att den brittiska universitetsmiljön, trots alla dess stora fördelar, möjligheter och utmärkta studenter och kollegor, började kännas mer och mer sårbar för den nyliberalism som redan hade drabbat det brittiska samhället på flera olika sätt, är det brittiska systemet det som jag var mest bekant med. Det är ett system som i hög grad förlitar sig

på peer review. Dessutom har mina forskningsnätverk i Europa och Nordamerika till största delen alltid arbetat utifrån peer review-principerna, åtminstone för de flesta aspekter av det akademiska arbetet. Dessa aspekter handlar till exempel om att bli antagen till en konferens; inlämning och bedömning av en text avsedd för publicering; utvärdering av en finansieringsansökan.

Med andra ord, har peer review varit ett ständigt närvarande och formativt sätt att bedriva den akademiska verksamheten. Det är den måttstock med vilket jag har blivit uppfostrad; med vilken jag alltid har förväntat mig att mitt arbete kommer att bedömas, inklusive, naturligtvis, efter publicering. När jag fick min första anställning i Sverige lärde jag mig en annan värdefull sak: att peer review (av externa akademiker och inte granskare inom själva det universitet som utlyser en tjänst) är avgörande för att få en anställning. Även om jag, som sagt, blev uppfostrad som akademiker i ett system som i hög grad bygger på principer för peer review, gäller inte den här typen av process vid akademiska anställningar i Storbritannien. Vid den tidpunkten nådde alltså peer review för mig nya höjder. Jag ansåg det – och gör det fortfarande – som ett utmärkt sätt att försöka säkerställa rättvisa i en anställningsprocess, såväl som i alla processer som jag nämnde ovan.

Hittills har jag suttit i ett flertal akademiska anställnings- och befordringskommittéer, jag har granskat inskickade artiklar, bokkapitel och böcker för alla större internationella akademiska förlag och tidskrifter som är aktiva inom mitt bredare forskningsområde, jag har granskat som 'external examiner' värdet av hela utbildningsprogram, personal- och studentprestationer, och jag har också betygsatt och rangordnat finansieringsansökningar för stora internationella forskningsfinansiärer. Det är alltid en krävande uppgift som tar mycket energi och tid, men jag försöker tacka ja till dessa inbjudningar (även om det långt ifrån alltid är möjligt) helt enkelt för att jag tror på värdet av peer-support och på samarbetsprincipen. Det faktum att jag är litteraturvetare, särskilt aktiv inom teatervetenskap och arbetar tvärvetenskapligt över kulturella, språkliga och litterära konstnärliga miljöer, innebär att jag blir ombedd att bidra till peer review i olika sammanhang, precis som jag uppfattar mitt eget arbete som tillämpligt i olika forskningsmiljöer. Detta leder mig till min nästa punkt.

Peer review som dialogform

Att vara en del av en peer review-process som granskare eller granskad är också att lära sig hur detta arbete utförs inom olika akademiska och forskningsmässiga sammanhang (alla dem jag nämner ovan). Det innebär också att inleda en dialog med kollegor som man kanske annars inte skulle ha kontakt med. Det innebär att kunna jämföra god, men kanske också mindre god praxis; att ta med sig dessa lärdomar och att föra dem till sin egen omedelbara kontext. Med andra ord är peer review ett sätt att överskrida gränser.

Som akademiker som starkt förespråkar att överskrida kulturella, geografiska och disciplinära gränser har denna aspekt av peer review alltid attraherat mig. Jag tycker om att vara en god akademisk medborgare genom att acceptera inbjudningar till peer review och bidra till arbetet inom den bredare akademiska ekologin, och jag tycker också om att vara en akademisk medborgare, i den meningen, i olika miljöer bortom min egen omedelbara kontext. Det är ett sätt att vara kollegial, både gentemot kollegorna som är granskade, och mot dem som bjuder in till granskningen. Ibland handlar det till exempel om akademiker som behöver hantera en hektisk arbetsbelastning vid sidan av sin roll som serieredaktörer eller tidskriftsredaktörer. Och naturligtvis, med den ökade känslan av ansvar som följer med granskning, finns det också en känsla av spänning när man ibland får vara en av de första läsarna av vad som är riktigt bra arbete. Det är en form av privilegium.

Det finns naturligtvis också den andra aspekten av detta: situationen är inte alltid idealisk, och vi får inte alltid granska forskning eller arbete som är mycket meriterande, eller så meriterande som det behöver vara för att tilldelas, till exempel, ett eftertraktat forskningsanslag. Och detta leder mig till min nästa punkt.

Empatins utrymme i peer review

Termerna "omsorg" (eller "care") och "empati" har – med rätta – kommit in i akademiska dialoger särskilt under de senaste åren. För att undvika att dessa blir tomma begrepp bör jag förklara vad jag menar angående deras specifika roll i peer review.

Ibland blir vi ombedda att granska forskning som inte är så utvecklad eller rigorös som vi kanske hade hoppats att den skulle vara när vi accepterade inbjudan. Ibland kan detta arbete ligga mycket nära våra egna forskningsområden (vilket kan göra frågan ännu känsligare), eller ibland längre bort. Min största fundering kring peer review, ett system som jag annars mestadels stöder och tror på, gäller tonen som peer review ibland kan få, särskilt när granskarens anonymitet garanteras, och granskaren känner sig starkt motiverad att argumentera för hur de själva skulle ha genomfört den granskade forskningen om det hade varit deras projekt/text/ansökan.

Men det är inte poängen med peer review. Vi kan enas om att vara oense, men vi kan inte bortse från meriter, tid och engagemang. Om något är välskrivet, väl presenterat och väl argumenterat, är det granskarens ansvar att erkänna detta – även om den ideologiska, teoretiska och/eller metodologiska modell som det granskade arbetet strävar efter skiljer sig från granskarens egna preferenser, eller ”sensibilities”. Åsikterna från två seniora akademiker inom min bredare forskningsmiljö har alltid visat vägen i sådana frågor (dessa kollegor kommer att förbli anonyma i denna text). De föreslog att det är bäst att granska något i ett skede när det fortfarande kan förändras, där granskningen därför är konstruktiv och formativ. Dessutom, är det alltid en kollegial gest, om granskningsomständigheterna tillåter, att avanonymisera sig själv, särskilt i ett sammanhang där den granskade kollegan inte är anonym, men granskaren får vara det. Det är värt att tänka på.

Sedan finns det naturligtvis de sammanhang där ingen är anonym – varken granskaren eller den granskade. Detta händer naturligtvis vid akademiska jobb/sakkunnigutlåtanden, och här vill jag särskilt nämna två andra tillfällen: mitt tidigare uppdrag som ”external examiner” för teatervetenskapliga grundutbildningar vid ett stort irländskt universitet under flera år och, nyligen, mitt ettåriga uppdrag som medlem i en granskarpanel för forskningen vid en stor fakultet inom ett mycket stort och etablerat svenskt universitet. Här handlar det inte längre bara om kvaliteten på arbetet och dess bedömning. Det finns också potentiella konsekvenser om akademiskt välbefinnande och resurstilldelning.

Att granska akademisk undervisning (inklusive naturligtvis forsk-

ningsledd undervisning) och akademisk forskning, såväl som de ekologier inom vilka detta sker, både på individuell och institutionell nivå, är ett mycket betydande uppdrag vilket följs av större ansvar. Noggrannhet och omsorg då. Går de hand i hand? Inom den akademi som jag tror på, även i dessa utmanande tider för konst och humaniora vad gäller stöd, popularitet och resurser, är jag övertygad om att de gör det. Det är bra att komma ihåg att även om vi granskar inom strukturer som kan vara mer eller kanske mindre flexibla i deras övergripande principer, inklusive gällande publicering av beslut och återkoppling, har vi själva, som människor (åtminstone för tillfället) fortfarande möjligheten att vara nyanserade och empatiska. Empati är inte svaghet, det är kollegialitet. Det är trots allt någons arbete, eller som man säger på engelska, någons "labour" som vi granskar. Detta leder mig till min sista punkt.

Om "academic labour"

Om min individuella kollegiala granskning under flera år (för mina egna syften, genom jämförelse av olika miljöer) har bekräftat en sak med säkerhet, är det att inget akademiskt system är perfekt, även om vissa strävar efter att vara mer rigorösa och rättvisare än andra. Det är en pågående process.

Peer review är inte en felfri process, också för att, och detta måste vi komma ihåg, den i de flesta fall (om än inte alla) förlitar sig på minimalt erkänt och minimalt, eller inte alls, ekonomiskt kompenserat akademiskt arbete. Vi erbjuder vår tid – som är värdefull – till uppdrag som tar bort oss från vår egen forskning, vår egen undervisning, våra egna omedelbara arbetsmiljöer.

Värde och belöning är inte enkla begrepp. Deras betydelse kan inte lösas här. Men utan peer review, hur ofullkomlig den än må vara, oroar jag mig för att vi skulle vara ännu mer inåtvända. Som akademiker som har tillbringat sin karriär med att blicka utåt tycker jag att det är svårt att argumentera för. Och trots allt är akademien i sin mest idealistiska version en gemenskap, eller "community" – och i de allra bästa fallen (man skulle hoppas att detta inte är utopiskt) drivs den av både materiellt och mentalt stöd. Kort sagt: allt vi har är varandra, inklusive i våra närmaste och mest bekanta akademiska sammanhang, men också, ibland, långt bortom.

Mot trenden med isolering, eller den nyliberala monetariseringen av allt, är det kanske så värdet av peer review i slutändan bäst kan bestämmas: på de sätt på vilka den kan främja en känsla av gemenskap och även, varför inte, åstadkomma positiv förändring.